

Kaj Munk (13 januari 1898 – 4 januari 1944)

Rob Nijhoff, mei 2017

Minstens elke maand wil ik een blog schrijven om iets te delen wat ik rond Duiven en Velp zoal tegenkom. Wat mij bezighoudt, in allerlei opzichten. Afgelopen maart begon ik hier als kersverse predikant-in-opleiding. Sindsdien valt mij van alles op, binnen en buiten de eigen kerkelijke gemeente. Zoals bijvoorbeeld mijn eerste en ook plezierige ontmoeting, begin april, met collegae van protestantse snit (PKN) en van het ondernemende type (KerkvoorNu). Of liever, de plek van die ontmoeting: het gemeentehuis van Duiven. Daar waren wij uitgenodigd voor een KerkenOverleg – onder leiding van de eveneens kersverse burgemeester De Lange. Die liet meteen zien hoe hij zo'n overleg voorziet: met respect voor de inbreng en vragen vanuit de kerken, maar ook met gevoel voor tempo.

Nu is het inmiddels 4 en 5 mei geweest. Laat ik daarom deze eerste blog wijden aan een gebeurtenis uit de Tweede Wereldoorlog. Begin 1944 kreeg een Deense predikant, ergens aan de kant van de weg in Jutland, een nekschot. Hij had net een keer te vaak het Duitse Rijk bekritiseerd. Bezondig je niet door dit demonische bewind te steunen, vond hij. Zijn naam: Kaj Munk. Voor mij een belangrijk voorbeeld. Van ruggengraat. En van liefde. Voor zijn God, zijn gemeenteleden en zijn dorp: Vedersø, met zo'n Deense eu. Voor zijn Deense volk en vaderland. En voor de natuur, de duinen van Jutland, de akkers en weilanden die hij om zich heen zag.

Een Deen ben ik niet en is Nederland geen vrij land? Vanwaar dan zo'n voorbeeldfiguur? Tja, in mijn studentenjaren gaf iemand mij een bundel verhalen van hem. Verhalen. Want Munk bleek niet alleen dominee, maar ook schrijver. Bijvoorbeeld in de Jyllands-Posten, de krant die bekend is geworden door de Mohammed-cartoons (2005). Munk combineerde in zijn verhalen fantasie à la Tolkien met Toon Kortooms-achtige dorpsheid, de humor van een Godfried Bomans en de ernst van een Bonhoeffer – ook al zo'n slachtoffer van Hitler. Mijn interesse was gewekt: wie was die man?

Kaj Petersen (!) groeide op in een landelijke omgeving. Anderhalf jaar oud verloor hij zijn vader. Vijf was hij toen zijn moeder overleed. Na wat omzwervingen ontfermde het kinderloze echtpaar Munk zich over hem – 'tante Marie' was een nicht van z'n moeder. Later werd hij door hen ook formeel geadopteerd; vandaar zijn nieuwe achternaam.

Een schoolmeester kreeg in de gaten dat Kaj bepaald niet achterlijk was, maar wel nogal gevoelig. Na de nodige bijlessen, een 'burgerschool' en een gymnasium ging hij naar Kopenhagen – om theologie te studeren. Intussen schreef hij... toneelstukken. Hij twijfelde aan van alles, vooral aan zichzelf, en zeker of hij wel predikant wilde worden. Toch aanvaardde hij na zijn studie deze roeping. In een dorpje, ver weg, aan de westkust van Jutland: Vedersø.

Twee jaar woonde hij al ongetrouwd in de pastorie toen hij opeens een onverwacht bericht kreeg. Een kort, zakelijk briefje. Zijn toneelstuk *De Idealist* was 'geaccepteerd'. En wel door het Koninklijk Theater in Kopenhagen. Het zou daar worden opgevoerd.

Alsof je als student wat muziek componeert, en dan opeens post krijgt dat het uitgevoerd zal worden in het Concertgebouw in Amsterdam! Plotseling werd Kaj Munk ontdekt, en gaandeweg een 'Bekende Deen'. Door zijn toneelstukken, maar ook door zijn verhalen in de Jyllands-Posten en in andere bladen.

Maar hij bleef tegelijk wie, wat en waar hij was: Kaj Munk, dorpspredikant in Vedersø. Daar zou hij na bijna vijf jaar trouwen. Daar kregen Lise en hij vijf kinderen. Daar kende hij de boeren. Daar zwierf hij door de duinen.

Daar drongen ook de geruchten over Hitler door. In 1934 voerde hij al een keer in een van zijn verhalen een chauffeur op die zo hard toeterde 'dat hij daar Hitler zelf mee had kunnen overstemmen'. Zijn antipathie tegen dat type dictatoriale mannetjes bleek een zuiver voorgevoel. Wat stak het hem dat zijn eigen Denen zich zonder slag of stoot aan Hitler uitleverden, toen de nazi's het land binnen marcheerden. Een aantal oorlogsjaren en protesten later, op Nieuwjaarsdag 1944, weigerde hij 's ochtends de preekstoel op te gaan. Er waren gemeenteleden die voor de Duitsers werk hadden verricht aan de kustverdediging. Over dat soort bereidwilligheid binnen de gemeente kon de predikant Kaj Munk Gods zegen niet uitspreken.

Drie dagen later stopte 's avonds rond acht uur een auto voor de pastorie. Duitse *Kriminalpolizei*. Hij moest mee. Angstig bleven zijn vrouw en vijf kinderen achter – de oudste, nog geen twaalf, lag ziek op bed; de jongste was nog geen zes. Het was nog geen middernacht toen hij zo'n honderd kilometer verderop uit de auto werd gezet. In de berm werd hij afgemaakt. Met twee schoten. En een derde – een nekschot.

Kaj Munk had het aan zien komen. Een levensbeschrijving van zichzelf lag klaar in zijn studeerkamer. Hij had zijn leven beschreven tot en met dat briefje uit Kopenhagen, een paar jaar voor zijn trouwen. Lise heeft het manuscript Denemarken uit laten smokkelen. Door Duitsland heen bereikte het Zwitserland. In Zürich is het nog datzelfde oorlogsjaar gedrukt, meteen ook in een Duitse vertaling. Een exemplaar van die eerste druk in het Duits staat bij mij thuis: *Fragment eines Lebens*. De eerste zin is een verontschuldiging dat deze levensbeschrijving geen spannende lectuur zal opleveren. Maar het lijkt, opnieuw, een profetisch voorgevoel: 'In dit boek wordt niemand neergeschoten.'

Kaj Munk. Voor mij een voorbeeld. Van ruggengraat, ondanks allerlei twijfels. En van liefde, in zijn woorden en daden.

Rob Nijhoff (1964) is predikant-in-opleiding van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt van Duiven-Velp